УДК 336.61

УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

THE TAX RISKS MANAGEMENT IN INSURANCE COMPANIES

Шевчук Ю.В.
старший викладач кафедри фінансових ринків,
Університет державної фіскальної служби України

Денисюк К.М.
студентка,
Університет державної фіскальної служби України

У статті розглянуто основні етапи процесу управління податковими ризикам. Приділено увагу виявленню та здійсненню оцінки податкових ризиків у діяльності страхових компаній. Проведено розрахунок та аналіз показників податкового навантаження та податкової віддачі. Запропоновано модель управління податковими ризиками.

Ключові слова: *податковий ризик, управління податковими ризиками, податкові перевірки, податкове навантаження, податкова віддача, страхові компанії.*

В статье рассмотрены основные этапы процесса управления налоговыми рискам. Уделено внимание выявлению и осуществлению оценки налоговых рисков в деятельности страховых компаний. Проведены расчет и анализ показателей налоговой нагрузки и налоговой отдачи. Предложена модель управления налоговыми рисками.

Ключевые слова: *налоговый риск, управление налоговыми рисками, налоговые проверки, налоговая нагрузка, налоговая отдача, страховые компании.*

The basic stages of tax risks management are examined in the article. Attention is given to the detection and assessment of tax risks of insurance companies. The calculation and analysis of the tax burden and tax returns. The model of tax risks management is suggested.

Keywords: *tax risk, tax risk management, tax inspections, tax burden, tax return, insurance companies.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Податки є важливим інструментом перерозподілу ресурсів у країні, але поряд із цим виступають носіями ризику для всіх учасників податкових відносин. Нині діяльність будь-якої страхової компанії так чи інакше стикається з численними податковими ризиками, управління якими є важливим фактором підвищення і підтримки стабільності їх фінансового становища. Отже, особливої актуальності набуває питання необхідності виявлення податкових ризиків, їх аналізу та оцінки, що сприятиме ефективності фінансового управління і підвищить обґрунтованість та оптимізацію податкових рішень на фінансовому ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідження ключових проблем управління податковими ризиками в діяльності фінансових установ, у тому числі страхових компаній, висвітлено у працях таких науковців, як: А.А. Болдова [1], Ж.Е. Гаглоєва, В.І. Курило [3], Т.В. Максимова [4], М.В. Штиллер [9], З.С. Якупов [10] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значну кількість досліджень даної проблематики, сфера аналізу податкових ризиків залишається недостатньо вивченою, а саме в аспекті створення дієвого механізму управління податковими ризиками в діяльності страхових компаній. Подальші дослідження повинні спрямовуватися на розроблення єдиного методичного підходу до виявлення, оцінки та усунення можливих ризикових ситуацій.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою даного дослідження є визначення основних податкових ризиків у діяльності страхових організацій та здійснення аналізу наявної системи управління ними.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Податкові ризики як результат зовнішніх та внутрішніх чинників впливають на результат податкового планування як на загаль-

нодержавному рівні, так і на рівні фінансових установ (корпоративному рівні), тому доцільно не тільки враховувати їх у податковому плануванні, а й уживати заходи щодо управління ризиками задля збільшення чистого прибутку фінансових установ. Не є винятком і страхові компанії, які постійно знаходяться під впливом ризиків, що виникають безпосередньо з їх діяльності як суб'єктів податкових відносин. Під час здійснення процедур із виявлення, оцінки та управління податковими ризиками в діяльності страхових компаній необхідно розуміти, у чому полягає їх економічний зміст.

Поняття податкового ризику можна визначити як сукупність дій (або бездіяльності) платника податків в умовах економічної невизначеності і неоднозначності, пов'язаної з альтернативним вибором будь-якого рішення у сфері оподаткування, за якої є ймовірність настання як бажаного результату, так і виникнення несприятливих наслідків для платника [3, с. 183].

Податкові ризики в діяльності страхових компаній виникають за появи фінансових утрат через збільшення ставок податків, неузгодженість бухгалтерського обліку та податкових розрахунків, невідповідний рівень кваліфікації працівників, скасування наданих компанії податкових пільг, а також за свідомого використання деякими компаніями схем мінімізації податкових зобов'язань тощо. Без ефективної системи управління податковими ризиками практично неможливо забезпечити надійність і фінансову стійкість страхової компанії.

Система управління податковими ризиками являє собою сукупність методів, прийомів і заходів, які дають змогу відповідною мірою прогнозувати недонадходження податкових платежів і приймати заходи з недопущення чи мінімізації порушень у сфері оподаткування [1, с. 31].

Виділяють такі етапи процесу управління податковими ризиками:

– виявлення та оцінка ризику;

– вироблення заходів щодо управління ризиками;

– контроль над результатом.

Виявлення податкового ризику є початковим етапом його управління, важливу роль на якому відіграє оцінка податкових зобов'язань, що дає змогу визначити, наскільки обтяжлива наявна податкова система для економічного суб'єкта і на яку частку ресурсів припадають платежі в бюджет [4, с. 110]. Уважаємо за доцільне здійснити розрахунок показників податкового навантаження та податкової віддачі страхових компаній, проаналізувавши їх динаміку. Результати розрахунку наведено в табл. 1.

Як видно з табл. 1, упродовж 2013–2016 рр. податкове навантаження на страхову галузь стрімко зростало, досягнувши у 2016 р. досить високого рівня – 33,5%. При цьому показник податкової віддачі залишається сталим на рівні 2,6–2,9%, але водночас є недостатньо високим, що свідчить про низький рівень сплати податкових платежів та системне використання схем їх мінімізації. Дана тенденція пояснюється проведенням податкової реформи у сфері страхування, внаслідок якої державні органи сподівалися зібрати більше податків через збільшення податкового навантаження на страховий ринок, але в підсумку ефект виявився недовготривалим та спричинив лише загострення ситуації на страховому ринку.

Дослідженню впливу податкового навантаження та податкової віддачі на ділову активність і сплату податків присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних авторів, найбільш відомими є розробки А. Лаффера, виходячи з яких дослідник робить висновки про те, що підвищення ставок податків і вилучення у платників податків до 30–40% доходу є межею важкості оподаткування, за яким у платників податків не залишається стимулів до повноцінної діяльності та сплату податків [10, с. 36]. Іншими словами, це означає, що підвищується ризик того, що вони шукатимуть шляхи ухилення від сплати податків та вдаватимуться до різних податкових ризиків.

Для подальшого розвитку страхової діяльності та запобігання появі в ній податкових ризиків доцільно встановити оптимальне податкове навантаження з мінімальними податковими ставками, яке б забезпечувало надходження достатньої суми грошових коштів до бюджету, сприяло підвищенню показника податкової від-

Таблиця 1

Розрахунок податкового навантаження та податкової віддачі страхових компаній в Україні

Показник	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015	30.09.2016
Податок на прибуток (фактично сплачений), млн. грн.	970	711,4	854,7	687,7
Фінансові результати звичайної діяльності (до оподаткування), млн. грн.	6 535,1	3 998,5	3 530,9	2 055
Податкове навантаження, %	14,8%	17,8%	24,2%	33,5
Нарахований податок на прибуток, млн. грн.	807,6	781,5	854,9	654 ,9
Валові страхові премії, млн. грн.	28 661,9	26 767,3	29 736,0	24 844,2
Податкова віддача, %	2,8%	2,9%	2,9%	2,6%

Джерело: розраховано авторами на основі [2]

дачі, але при цьому надмірно не обтяжувало страховий ринок.

Поряд із ризиками, пов'язаними зі збільшенням податкового навантаження, існує низка загроз під час проведення перевірок податківцями. Найбільшу увагу перевіряючих приділено перестрахувальникам-резидентам. Під час визначення фінансового результату до оподаткування вони зменшують оподатковувану базу. На практиці вже неодноразово договори з перестраховиками визнавалися фіктивними, що призводило до нарахування великих штрафів. Переведення на загальну систему оподаткування за відсутності прибутку у фінансовій звітності страховика, а отже, відсутності податку на прибуток дасть більше підстав перевіряючим органам для проведення позапланових перевірок [6].

Негативні наслідки таких перевірок для страховиків можуть відображатися в погіршенні їх фінансового стану у вигляді донарахувань, у загрозі банкрутства, застосуванні запобігаючих заходів у вигляді арешту майна та інших заходів, які заважають нормальній роботі компанії. Велике значення має також утрата репутації в очах клієнтів та ділових партнерів, що призводить в кінцевому підсумку до грошових утрат або моральних утрат, які важко оцінити в грошовій формі.

Упродовж останніх років значного поширення набула тенденція використання різних схем ухилення від сплати податків як страховими компаніями, так і суб'єктами господарювання, які використовують страхові послуги для ухилення від оподаткування. За словами першого заступника голови «УКРІНФОРМ», на ринку страхових послуг існує типова схема ухилення від сплати податків страховими компаніями, коли реально діючі підприємства-вигодонабувачі перераховують безготівкові кошти за нібито надані послуги страхування і перестрахування на рахунки транзитних страхових компаній, які, своєю чергою, перераховують кошти на рахунки фіктивних страхових компаній, підконтрольних учасникам «конвертаційного центру». Надалі гроші переводяться в готівку, у тому числі через рахунки підставних фізичних осіб [7]. Як наслідок, за даними Нацкомфінпослуг, обсяги схем мінімізації податкових зобов'язань через інструменти псевдострахування в 2013 р. сягнули майже 3 млрд. грн.

Експерти вважають, що в 2017 р. держбюджет недорахується 300–400 млн. грн. податків від страховиків і 2–3 млрд. грн. від підприємств, які використовують страхування для ухилення від оподаткування та переведення коштів у готівку [8].

Здійснивши оцінку виявлених податкових ризиків, необхідно створити систему заходів щодо їх управління. Основна ціль системи управління податковими ризиками не має обмежуватися досягненням абсолютної їх мінімізації, вона має забезпечувати активний вплив на максимізацію чистого прибутку страхових компаній за заданих параметрів податкового середовища.

Модель управління податковими ризиками в діяльності страхової компанії, включає такі складники (рис. 1).

Запропонована модель надасть можливість вибору страховим компаніям використовувати агресивну стратегію управління ризиками, піддаючи організацію істотним штрафним санкціям та іншим негативним наслідкам, які можуть поставити під загрозу її існування чи свідомо підходити до процесу управління, враховуючі майбутні наслідки. При цьому компанія, яка має на меті максимізацію чистого прибутку, не повинна ризикувати діловою репутацією й успіхом функціонування бізнесу заради податкової економії в разі сумнівності передбачуваних рішень.

Як видно з рис. 1, управління податковими ризиками, що виникають у діяльності страхових компаній, здійснюється як самими установами, так і державними органами. Причиною цього є те, що податкові ризики для платників податків і для податкових органів часто бувають взаємопов'язаними, одна й та сама подія може нести ризик і для тієї, і для іншої сторони податкового процесу. Наприклад, проведення податкової перевірки може вилитися для платника податків у донарахування податкових платежів, а для податкового органу це додаткові доходи бюджету, які повинні бути прирівнені до витрат. Закономірним є те, що за підвищення якості корпоративного податкового менеджменту знижуються ризики для страхової компанії і можуть підвищуватися для податкових органів. З іншого боку, за підвищення якості податкового управління підвищуються ризики для недобросовісних платників податків, а за зниження його якості – також знижуються [2, с. 37–38].

Державні органи проводять постійний моніторинг діяльності страховиків як платників податків із погляду можливості ухилення від оподаткування, тобто наявності податкових ризиків.

Для захисту прав споживачів фінансових послуг Нацкомфінпослуг здійснює боротьбу з ризиком «схемного» страхування та фіктивності операцій перестрахування за такими напрямами, як:

– здійснення пруденційного нагляду – аналіз фінансового стану та динаміки фінансових показників страховиків із подальшим ініціюванням позапланових інспекцій;

– контроль достатності активів для надання страхових резервів та інших вимог до платоспроможності на «проміжні» не звітні дати;

– проведення позапланових перевірок як за ініціативою Нацкомфінпослуг, так і за результатами розгляду звернень громадян, контролюючих та правоохоронних органів;

– контроль достовірності інформації, що надається страховиками до ДРФУ (зміна керівництва, складу засновників);

Рис. 1. Модель управління податковими ризиками в діяльності страхової компанії
Джерело: складено авторами на основі [10]

– співпраця з правоохоронними органами щодо виявлення учасників «схемних» операцій страхування та перестрахування [5].

Заключним етапом в управлінні податковими ризиками є контроль і коригування результатів реалізації обраної стратегії з урахуванням нової інформації. Контроль полягає в отриманні інформації від менеджерів про наявні збитки та вжиті заходи щодо їх мінімізації. Він може виражатися у виявленні нових обставин, що змінюють рівень ризику, передачі цих відомостей страховій компанії, спостереженні за ефективністю роботи систем забезпечення безпеки. У процесі управління податковими ризиками установа повинна проводити постійний моніторинг не лише чинного законодавства, позицій судових органів, органів влади, економічної ситуації в країні у цілому й окремо по регіонах, але й власного фінансового стану і положення на ринку [9, с. 183]. Здійснення контролю над результатами реалізації обраної стратегії має проводитися не тільки фінансовими установами самостійно, але й податковими органами.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Ефективне управління податковими ризиками є однією з найголовніших умов успішного ведення страхової діяльності. Діюча система управління податковими ризиками в діяльності страхових компаній потребує подальшого вдосконалення в напрямі посилення контролю над операціями вихідного перестрахування та продовження реформування системи оподаткування страховиків для встановлення оптимального рівня податкового навантаження та мінімізації шахрайських операцій із фінансовими ресурсами. Таким чином, саме ефективне управління податковими ризиками надасть страховикам реальну можливість використовувати позитивні фактори середовища і нейтралізувати податкові загрози, поєднувати інтереси керівників, клієнтів і контрагентів компанії та досягати високої ефективності діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Болдова А.А. Податковий ризик-менеджмент на фінансовому ринку України : [монографія] / А.А. Болдова, Ж.Е. Гаглоєва, М.О. Моргун // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – № 1. – С. 27–33.

2. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html

3. Курило В.І. Визначення поняття «податковий ризик» у податковому законодавстві України / В.І. Курило, В.В. Мушенок // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2015. – Вип. 213. – Ч. 1. – С. 181–186.

4. Максимова Т.В. Расчет налоговой нагрузки хозяйствующего субъекта: теория и практика / Т.В. Максимова // Экономика и менеджмент. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cyberleninka.ru/article/n/raschet-nalogovoy-nagruzki-hozyaystvuyuschego-subekta-teoriya-i-praktika

5. Нацкомфінпослуг інформує про заходи з посилення пруденційного нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nfp.gov.ua/news/658.html

6. Податкові виклики для страховиків // Forbes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://forbes.net.ua/ua/opinions/1387361-podatkovi-vikliki-dlya-strahovikiv

7. Сергій Білан розповів про найбільш поширені правопорушення в кредитно-фінансовій сфері [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/print-276972.html.

8. Страховой рынок в 2017 году благодаря политикам снова станет самым простым и дешевым инструментом ухода от налогов // Фориншурер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://forinsurer.com/news/16/12/23/34716

9. Штиллер М.В. Теоретико-методологические аспекты управления налоговыми рисками / М.В. Штиллер // Бизнес. Образование. Право. Вестник ВИБ. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vestnik.volbi.ru/upload/numbers/433/article-433-1505.pdf

10. Якупов З.С. Управление налоговыми рисками в условиях антикризисного менеджмента / З.С. Якупов // Science and world. – 2016. – № 4. – С. 35–39.